

**ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
КОМПЕТЕНТНОГО ВИХОВАТЕЛЯ**

Ольга Коржук
Київ

У статті актуалізовано проблему формування компетентного фахівця галузі дошкільної освіти. Проаналізовано наукові теоретичні підходи до визначення поняття «професійна підготовка». Розглянуто педагогічну практику студентів-майбутніх вихователів як важливу умову та засіб професійної підготовки та оволодіння професійною діяльністю.

Ключові слова: готовність до педагогічної діяльності, педагогічна практика, професійна компетентність, професійна підготовка, професійно-педагогічна підготовка, професійні якості вихователя.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку філософських, соціологічних, педагогічних, психологічних наук, які системно вивчають різні аспекти антропологічної проблематики, дослідження феномену дитинства, процесу формування свідомої, творчої, всебічно та гармонійно розвиненої особистості дитини залишається гострим та актуальним. Саме така особистість – майбутнє держави, стратегічний ресурс її соціально-економічного зростання та культурного відродження. Усвідомлення статусу та ролі дошкільного дитинства посилює вимоги до вихователя – фахівця, від якого повною мірою залежить захист інтересів дитини, забезпечення її постійно зростаючих потреб, реалізація потенційних резервів, формування світогляду, інтелектуальної, духовної сфер, системи ціннісних пріоритетів. Тому особливої ваги набуває питання якісної професійної підготовки компетентного вихователя дітей дошкільного віку у системі вищої педагогічної освіти.

Аналіз досліджень та публікацій. У розвитку теорії сучасної педагогічної освіти є ряд значних досліджень, що розкривають закономірності професійної підготовки й формування особистості педагога. Фундаментальне значення мають у цьому плані праці Ф. Гоноболіна, О. Дубасенюк, Л. Кандибовича, Н. Кузьміної, В. Сластьоніна, А. Щербакова та ін. Особливості становлення, реформування та модернізації системи вищої освіти України, зокрема педагогічної, проблеми її гуманізації, індивідуалізації, особистісної орієнтації цілісно розглядаються у дослідженнях О. Абдуліної, А. Алексюка, В. Андрущенка, Г. Балла, В. Бондаря, О. Глузмана, І. Зязюна, В. Кременя, В. Кузя, В. Лугового, О. Мороза, Н. Ничкало, О. Пехоти, О. Савченко та ін. Важливе значення для розробки проблеми підготовки педагогічних кадрів мають теоретичні розвідки Л. Вовк, М. Євтуха, Р. Семернікова, М. Ярмаченка та ін. У працях І. Беха, А. Бойка, О. Киричука, Г. Пустовіт, С. Сисоевої, О. Сухомлинської, Т. Суценок та інших окреслено зміст і напрямки особистісно орієнтованого виховання студентської молоді, формування творчої, соціально активної особистості майбутнього педагога. Фундаторами професійної підготовки педагогів дошкільної сфери в Україні є В. Зеньківський І. Сікорський, С. Русова, Н. Лубенець, Т. Лубенець, В. Фльоров. Питання підготовки спеціалістів для дошкільних закладів були предметом досліджень ряду авторів радянського періоду: С. Абрамсона, І. Чувашової, О. Дзеверина, Н. Переверзевої, Г. Ларіонової.

На сучасному етапі розробка проблеми удосконалення змісту загальнодидактичної підготовки фахівців дошкільної освіти в умовах неперервної освіти, різних аспектів фахового становлення майбутнього вихователя представлена в працях Л. Артемової, Г. Беленької, О. Богініч, А. Богуш, З. Борисової, Е. Вільчковського, Н. Гавриш, Л. Загородньої, Н. Денисенко, Є. Карпової, К. Крутій, О. Кононко, Н. Кот, І. Луценко, М. Машовець, Г. Підкурғанної, Т. Поніманської, Г. Сухорукової та ін.

Теоретико-методологічним, історичним та психолого-педагогічним аспектам практичної підготовки спеціалістів присвячено дослідження А. Беляєвої, А. Верхоли, В. Губаря, Г. Захаревича, М. Козія Г. Терещенка, Д. Тхоржевського, Ю. Чирви та ін. З огляду на те, що саме практична підготовка посідає особливе місце у становленні майбутнього фахівця і є важливою пов'язуючою ланкою між накопиченням знань під час теоретичного навчання та їхньою трансформацією в професійні уміння та навички, потребує глибшого дослідження сучасний стан її організації у ВНЗ. Крім того, невід'ємною

складовою компетентності вихователя є високий рівень сформованості професійно значущих особистісних якостей. Особливої уваги заслуговує пошук ефективних технологій удосконалення практичної підготовки студентів, шляхів підвищення її ефективності в контексті формування саме професійних якостей.

Метою нашої статті є теоретичний аналіз наукових підходів до визначення поняття «професійна підготовка», з'ясування місця та ролі педагогічної практики у формуванні компетентного вихователя дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. А. Алексюк розглядає вищу педагогічну освіту як фундаментальну наукову, загальнокультурну і практичну підготовку фахівців, які визначатимуть темпи і рівень науково-технічного, економічного та соціально-культурного прогресу [2, 248]. Звернемося до тлумачення поняття підготовки як педагогічної категорії.

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» читаємо: «Підготовка – запас знань, навичок, досвід і т.ін., набутий у процесі навчання, практичної діяльності» [3, 952]. Поняття походить від слів «підготувати, підготовити», які «Новий тлумачний словник української мови» трактує як «давати необхідний запас знань, передавати навички, досвід та інше в процесі навчання, практичної діяльності; навчати, тренувати, підковувати [7, 359].

Поняття «підготовка» практично не зустрічається в самостійному значенні, і частіше за все має означення в контексті певної професії, до якого воно належить. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» (ст. 1) термін «професійна підготовка» визначається як здобуття кваліфікації за відповідним напрямом підготовки або спеціальністю [1]. У «Педагогічному енциклопедичному словнику» поняття «професійна підготовка» аналізується як система професійного навчання, основною метою якої є швидке засвоєння умінь та навичок, необхідних для виконання робіт [8, 162].

Е. Зеєр, характеризуючи стадії професійного становлення фахівця, зазначає, що професійна підготовка – це формування системи професійних знань, умінь і навичок, а також професійно важливих і соціально значущих якостей особистості, придбання досвіду вирішення типових професійних задач, формування професійної спрямованості особистості [5].

Цілісне визначення бачимо у дослідженні Т. Танько, яка трактує професійну підготовку як систему організаційних та педагогічних заходів, які забезпечують формування в особистості професійної спрямованості, системи знань, навичок, умінь і професійної готовності, що, в свою чергу, визначається як суб'єктивний стан особистості, яка вважає себе здатною і підготовленою до виконання певної професійної діяльності та прагне її виконати [11].

Говорячи про підготовку до педагогічної діяльності як професійної, доцільним є використання терміну «професійно-педагогічна підготовка». За В. Сластьоніним, професійно-педагогічна підготовка – володіння великим обсягом знань суспільно-політичних і наукових знань із дисципліни, яка викладається, та з суміжних наук, володіння високим рівнем загальної культури, знання педагогічної теорії, загальної, вікової і педагогічної психології, уміння розв'язувати педагогічну задачу і здійснювати самокритичний аналіз, навички виконання відповідних дій, які є компонентом конкретних видів навчально-виховної діяльності [10].

За визначенням О. Абдуліної, професійна підготовка майбутнього педагога – це процес формування та збагачення установок, знань та вмінь, які необхідні майбутньому фахівцю для адекватного виконання специфічних завдань навчально-виховного процесу [1, 40].

Сутністю професійно-педагогічної підготовки є система змістовно-педагогічних та організаційно-методичних заходів вищого навчального закладу, а головною метою, результатом – забезпечення готовності майбутнього педагога до фахової педагогічної діяльності. Аналіз наукових джерел засвідчує про наявність розбіжностей у визначенні сутності готовності до педагогічної діяльності, які розширюють і поглиблюють уявлення про цей феномен. Крім того, для характеристики професійно-педагогічної діяльності в сучасних дослідженнях досить широко використовується компетентнісний підхід (Г. Беленька, В. Нестеренко, Т. Танько). Співвідношення понять «готовність» - «компетентність» подає Ю. Сенько. Учений вважає, що результатом професійної підготовки є готовність випускника вищої педагогічної школи до педагогічної діяльності,

а результатом професійної педагогічної освіти є професійна компетентність. На його думку, готовність до професійної діяльності як новоутворення майбутнього педагога є фундаментом його професійної компетентності, а професійна педагогічна компетентність – своєрідною зоною найближчого (або віддаленого) розвитку педагогічної готовності. Тобто, і готовність, і компетентність – це рівні професійної педагогічної майстерності [9, 68].

Однією з важливих умов і засобом професійної підготовки та формування професійної компетентності психолого-педагогічною наукою традиційно розглядається педагогічна практика студентів. Оволодіння педагогічною діяльністю та формування готовності до неї можливі лише за умови взаємопроникнення теоретичної та практичної підготовки, адже жоден з компонентів готовності не можна сформувати лише в умовах навчально-виховного процесу в аудиторіях вищого навчального закладу. Педагогічна практика розв'язує наступні завдання: забезпечує фундаментальний науковий всебічний розвиток особистості; впливає на психолого-педагогічну підготовку; сприяє виробленню умінь та навичок професійної діяльності; формує розуміння необхідності володіти навичками неперервної освіти; розвиває здібності спілкуватися з дітьми, колегами, батьками.

Базові засади побудови педагогічної практики студентів висвітлено у загальнодержавних документах: Положенні про проведення практики студентів вищих педагогічних закладів України (1993), Концепції педагогічної освіти (1998), Державній програмі «Вчитель» (2002) та ін. У Положенні про проведення практики студентів вищих педагогічних закладів України (1993) розглядаються загальні питання організації, проведення і підведення підсумків усіх видів практики студентів різних спеціальностей навчання у вищих навчальних закладах. У Положенні зазначено, що основною метою практики є оволодіння студентами сучасними методами, формами організації та знаряддями праці в галузі їх майбутньої професії, формування у них, на базі одержаних у вищому навчальному закладі знань, професійних умінь і навичок для прийняття самостійних рішень під час конкретної роботи в реальних ринкових і виробничих умовах, виховання потреби систематично поновлювати свої знання та творчо їх застосовувати в практичній діяльності.

Розробка основних концептуальних положень практичної підготовки базується на трактуванні практики як специфічно людського способу освоєння світу. У словникових джерелах розкриття категорії «практика» здійснюється через поняття «діяльність», що визначається, зокрема, походженням цього слова. Практика з грецької – діяння, активність. Так, з погляду філософії, практика – це вся діяльність людей, спрямована на перетворення матеріального світу (на створення матеріальних і духовних благ, необхідних умов існування суспільства, втілення в життя ідей, планів, намірів) [7, 863]. Отже, між категоріями «практика» і «діяльність» є сутнісний зв'язок, що дозволяє розглядати питання організації практики в контексті проблеми організації і навчання професійної діяльності студентів-практикантів як учасників виробничого процесу. Згідно з цим, у процесі практичної діяльності є можливість не просто відтворювати теоретичні знання, а й змінювати власну програму, конструювати нові алгоритми діяльності і поведінки, формувати та досягати принципово нових цілей, що забезпечить професійну активність студента.

Питанням історії становлення педагогічної практики як компонента загальнопедагогічної підготовки присвятили свої праці Н. Дем'яненко, В. Майборода, Р. Куліш та інші. Проблеми з'ясування місця і ролі педагогічної практики у процесі формування особистості педагога присвячено праці Ф. Гоноболіна, Е. Гришина, Н. Кузьміної, В. Сластьоніна, Л. Спіріна, О. Щербакіна та ін.

Теоретико-методологічні й дидактичні питання практичної підготовки висвітлено в роботах О. Абдуліної, В. Бондаря, А. Беляєвої, О. Савченко, Д. Тхоржевського, М. Ярмаченка. Історичні аспекти практичної підготовки розкрито в наукових публікаціях В. Губаря, Г. Захаревича, Г. Терещенка, Ю. Чирви.

Г. Шульдик та В. Шульдик називають педагогічну практику пов'язуючою ланкою між теоретичним навчанням студента і його майбутньою роботою. Учені підкреслюють, що під час педагогічної практики не тільки відбувається перевірка теоретичної і практичної підготовки студента до самостійної роботи, але й створюються широкі можливості для забезпечення творчого потенціалу особистості майбутнього педагога [12].

Методичні та організаційні аспекти практичної підготовки фахівців з дошкільної освіти розкрито в роботах російських вчених В. Дубрової та Є. Мілашевич, але вони стосуються лише I-го освітньо-кваліфікаційного рівня. Проблеми практичної підготовки студентів факультетів дошкільного виховання також знайшли відображення в наукових дослідженнях Л. Волобуєвої, В. Ядешко, Л. Павлової та ін.

Організаційні умови підготовки та проходження студентами педагогічної практики у дошкільних закладах, відділах освіти та вищих навчальних закладах за вимогами кредитно-модульної системи організації навчального процесу висвітлено у посібнику Н. Горопахи та Т. Поніманської [4].

У педагогічних закладах освіти практика завжди носить довготривалий та неперервний характер, що забезпечує фундамент для оволодіння новими педагогічними знаннями, уміннями та навичками; практичного засвоєння майбутніми фахівцями закономірностей і принципів педагогічної діяльності; формування професійних умінь і переконань. Саме у процесі неперервної діяльності і довготривалої практики виявляються суперечності між наявним і необхідним запасом знань, що виступає рушійним чинником безперервної самоосвіти. Педагогічна практика як форма підготовки майбутнього вихователя у вищій школі безпосередньо впливає на його свідомість, пізнавально-пошуковий інтерес, творчі здібності в роботі, формує особистісну професійну траєкторію впливу на майбутнє покоління. Вона відіграє системоутворюючу роль у формуванні творчої особистості майбутнього спеціаліста.

Успіх педагогічної практики залежить від вибору базової установи, оптимальної реалізації найдосконаліших методів і прийомів роботи в конкретних умовах, методичного рівня і майстерності працівників базового закладу. Вони особистим прикладом активізують творчу самостійність студентів у виконанні завдань практики, допомагають формуванню сумлінного ставлення до роботи, відповідальності, цілеспрямованості.

Форми організації педагогічної практики склалися дуже давно та стали традиційними. Як правило, практика проходить в активній формі, і постійне спілкування з дітьми забезпечує можливість глибокого оволодіння основами педагогічної майстерності. Кожний вид практики має свої завдання, комплексне вирішення яких вдосконалює процес професійної підготовки студентів та формує особистість майбутнього педагога. Програма педагогічної практики у системі ступеневої підготовки фахівців з дошкільної освіти забезпечує їхню готовність до постійного вдосконалення, професійного росту, збагачує творчий потенціал, бажання зробити дитину щасливою, сформуванню її життєву компетентність.

В зв'язку з тим, що підвищені вимоги до підготовки фахівців вимагають сьогодні не стільки алгоритмічних, скільки евристичних рішень, в навчальному закладі має бути створена система цілісної побудови педагогічної практики, що передбачає єдність окремих її етапів, наступність ідей, змісту, взаємозв'язку з психолого-педагогічними дисциплінами. Створюються також нові покоління планів практики, які передбачають багатоступеневість, де на кожному етапі забезпечено чіткий відбір того базису, яким повинен оволодіти студент, визначені цілі і завдання, що характеризують психолого-педагогічну спрямованість практичної підготовки на даному етапі. На цій основі розроблена наскрізна програма практики студентів Інституту розвитку дитини Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, які навчаються за напрямом підготовки «Дошкільна освіта» [6].

Першим її етапом є пропедевтична педагогічна практика (2 курс, 4 семестр, 4 тижні). Їй належить велика роль у повноцінному залученні практикантів до розвивальної освітньої діяльності. Вона має на меті виробити у майбутніх фахівців уміння самостійно застосовувати в практичній роботі з дошкільниками знання, одержані в процесі вивчення спеціальних предметів, а також пропедевтичне засвоєння різноманітних форм і методів роботи з дітьми і здійснюється методом занурення студентів у проблеми дошкільної освіти. Основним завданням її є спостереження цілісного педагогічного процесу і поступового включення в самостійну роботу, виховання інтересу до особистості дошкільника, до діяльності педагога. Даний вид практики дозволяє студентам особистісно і професійно зорієнтуватися і зробити черговий вибір подальшого освітнього і професійного маршруту.

На третьому курсі (6 семестр) проводиться практика в групах раннього віку (3 тижні), в процесі якої студенти закріплюють знання про особливості організації життя і

виховання дітей цього віку, вчать самостійно проводити режимні процеси, ігри-заняття з різних розділів програми, організовувати самостійну діяльність дітей, а також практично ознайомлюються з діагностикою їхнього розвитку за основними показниками. Також у студентів відбувається формування професійних умінь, потрібних для догляду, розвитку, навчання і виховання дітей раннього віку.

Практичну підготовку на четвертому курсі (8 семестр) ми визначаємо як період стабілізації, який характеризується формуванням у студентів умінь вирішувати конкретні освітньо-виховні завдання з урахуванням умов групи і дошкільного закладу, вікових та індивідуальних особливостей дитини. Це період повноцінної активної педагогічної практики в дошкільних групах ДНЗ. Цей вид практики дозволяє створити умови для самореалізації особистості студента, залучити до вирішення творчих завдань, грамотно проектувати логіку педагогічного процесу, використовуючи різні засоби, форми, методи, інноваційні педагогічні технології; виявляти проблеми, актуальні для дітей конкретної групи, використовуючи різні методи дослідження; оволодівати функціонально-діяльними вміннями, необхідними для самоаналізу, самоспостереження, саморозвитку.

Одним із важливих аспектів даного виду практики є підготовка вихователя з додаткових спеціалізацій, котрий поряд із проведенням звичайної освітньо-виховної роботи в дошкільному закладі має можливість працювати в локальній галузі професійної діяльності, тобто бути вихователем з правом навчання іноземної мови, практичним психологом, вихователем-логопедом, інструктором з фізичної культури, а також виконувати функціональні обов'язки вчителя початкових класів у навчально-виховному комплексі «Школа - дитячий садок».

Подібний алгоритм побудови проходження студентами практики ми можна простежити в інших чинних програмах вищих навчальних закладів України та Росії. Але, незважаючи на чітку логічну структурованість та послідовність етапів проходження практики студентами-майбутніми вихователями дітей дошкільного віку під час навчання на освітньо-кваліфікаційному рівні «бакалавр», вважаємо за необхідне відзначити їхню переважну орієнтацію лише на процесуальний бік: регламентація необхідної кількості самостійно проведених режимних процесів і занять; перелік основних видів діяльності, в які треба включитись студентам-практикантам; форма і порядок звітності тощо. Недостатня увага приділена потенціалу практики у процесі становлення і особистісного зростання майбутнього педагога. Це веде до формалізму в роботі як студентів (просте відтворення навчально-методичних настанов без стимулювання творчості і самоаналізу), так і керівників практики (відвідування пробних занять переважно з метою контролю, оцінювання результатів практики з огляду на обсяг виконання програмних вимог тощо). Недостатньо враховано те, на сучасному етапі розвитку ступеневої освіти підвищується роль практики, яка спрямована на формування у майбутніх вихователів дітей дошкільного віку професійної компетенції щодо реалізації Базового компонента дошкільної освіти в умовах гуманізації педагогічного процесу, що базується на особистісно-орієнтованій взаємодії дитини і педагога. Педагогічна практика здатна не лише забезпечити формування педагогічних умінь, але й професійних властивостей і якостей особистості, зокрема перцептивних (співчуття і співпереживання, вміння поставити себе на місце дитини). Таким чином, у своїх подальших наукових розвідках ми ставимо за мету експериментально дослідити умови і методи організації педагогічної практики, які б сприяли розвитку професійних якостей у студентів.

Література:

1. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс] – Режим доступу <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>.
2. Абдуллина О. А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования / О. А. Абдулина. – М. : Просвещение, 1990. – 141 с.
3. Алексюк А. М. Педагогіка вищої школи України. Історія. Теорія: підручник / А. М. Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 560 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005 – 1728 с.

5. Горопаха Н. М., Поніманська Т. І. Педагогічна практика за вимогами кредитно-модульної системи. Навчальник посібник для студентів вищих навчальних закладів напряму підготовки «Дошкільна освіта» - К. : Видавничий Дім «Слово», 2009. – 280 с.
6. Зеер Э. Ф. Психология профессионального развития: учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений / Э. Ф. Зеер. – 2-е изд. стер. – М. : Изд.центр «Академия», 2007. – 240 с.
7. Наскрізна програма практики студентів напряму підготовки «Дошкільна освіта». – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 48 с.
8. Новый тлумачний словник української мови: Т. 2. К-П. / [уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпущко, ред. Л. І. Андрієвський]. – [2-е вид., випр.]. – К. : «Аконіт», 2001. – 928 с.
9. Педагогический энциклопедический словарь / гл. ред. Б. М. Бим-Бад. – М. : Большая Российская энциклопедия, 2003. – 528 с.
10. Сенько Ю. В. Гуманитарные основы педагогического образования: курс лекций / Ю. В. Сенько. - М. : Издательский центр «Академия», 2000. – 240 с.
11. Слостенин В. А., Исаев И. Ф., Шиянов Е. Н. Общая педагогика: учеб. пособие. / Под ред. В. А. Слостенина – М. : Издательский центр «Академия», 2002. – 576 с.
12. Танько Т. П. Теорія та практика музично-педагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів у педагогічних університетах : дис... доктора пед. наук: 13.00.04 / Танько Тетяна Петрівна; Харківський держ. педагогічний ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2004. – 508 арк.
13. Шулдик Г. О., Шулдик В. І. Педагогічна практика: навчальний посібник для студентів педагогічних вузів. / Г. О Шулдик, В. І. Шулдик – К. : Науковий світ, 2000. – 143 с.

В статье актуализирована проблема формирования компетентного специалиста сферы дошкольного образования. Проанализированы научные теоретические подходы к определению понятия «профессиональная подготовка». Рассмотрена педагогическая практика студентов-будущих воспитателей как важное условие и средство профессиональной подготовки и овладения профессиональной деятельностью.

Ключевые слова: готовность к педагогической деятельности, педагогическая практика, профессиональная компетентность, профессиональная подготовка, профессионально-педагогическая подготовка, профессиональные качества воспитателя.

The problem of forming of competent specialist of sphere of preschool education is presented in the article. The scientific theoretical going is analysed near determination of concept «Professional preparation». Pedagogical practice of students-future educators as important condition and mean of professional preparation and capture professional activity is considered.

Key words: readiness to pedagogical activity, pedagogical practice, professional competence, professional preparation, professional-pedagogical preparation, professional qualities of educator.